

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์ในการศึกษาบุคลิกภาพของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาด้านวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยอาศัยการศึกษาเอกสาร และผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับบุคลิกภาพประชาธิปไตย

1.1 ความหมายบุคลิกภาพ

นักการศึกษาได้ให้ความหมายบุคลิกภาพไว้ดังนี้

บังอร ภูวภิรมย์ขวัญ (2524) สรุปความหมายของคำว่าบุคลิกภาพไว้ว่า บุคลิกภาพคือทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ลักษณะท่าทางการแสดงออก รูปร่างหน้าตา ความรู้สึก ฯลฯ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกโดยมีความคงตัวสำหรับเป็นพฤติกรรมเฉพาะบุคคล อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้บ้างซึ่งต้องใช้เวลา

เจดศักดิ์ โมราสินธุ์ (2526) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บุคลิกภาพ คือ ลักษณะนิสัยรวมกันเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของแต่ละบุคคล และเป็นสิ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งพิจารณาได้จากรูปแบบพฤติกรรมของบุคคลนั้นที่แสดงออกหรือตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม

เจرجา สุวรรณทัต (2534) ได้ให้นิยามของบุคลิกภาพว่า บุคลิกภาพคือคุณลักษณะกลุ่มหนึ่ง ซึ่งแยกบุคคลให้มีความไม่เหมือนกัน แต่ละคนจะมีแบบฉบับของคุณลักษณะนี้เป็นของตนเอง

จากความหมายของบุคลิกภาพที่กล่าวมาแล้วนั้นสามารถได้ว่า บุคลิกภาพเป็นคุณลักษณะที่เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล เป็นคุณลักษณะท่าทางการแสดงออก รูปร่างหน้าตา ความรู้สึก ฯลฯ แต่ละคนจะมีแบบฉบับของคุณลักษณะนี้เป็นของตนเอง

1.2 ประชาธิปไตย

1.2.1 ความหมายประชาธิปไตย

การศึกษาความหมายของประชาธิปไตย หรือ Democracy ตามแนวคิดของนักปราชญ์ นักรัฐศาสตร์ นักการศึกษา มีดังนี้

คำว่า “ประชาธิปไตย” (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีกว่า “Demos” แปลว่า “ประชาชน” กับ “Kratos” ซึ่งแปลว่า “การปกครอง” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (2525) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ว่าหมายถึง ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่ การถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

คึกฤทธิ์ ปราโมช (2518) กล่าวว่า ประชาธิปไตย หมายถึง สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค แต่สิทธิ ในระบอบประชาธิปไตยนั้น ประกอบด้วยการรู้จักหน้าที่ เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตย คือ เสรีภาพที่ต้องไม่กระทบกระเทือนต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นไปในทางใดและความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตย คือ ความเสมอภาคในโอกาสที่จะทำงานทุกชนิดตลอดจนเสมอภาคในการที่ก้าวออกไปในกิจการงานนั้น ๆ

สาราช บัศวรี(2520) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยเป็นสามสถานะเรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

- 1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ของชาติ หมายถึง การมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในสติปัญญาเหตุผล และความสามารถของมนุษย์เกิดทุนอิสราภาพ และเสรีภาพของมนุษย์
- 2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง และวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึง ระบบการเมืองที่ถือว่าเป็นอำนาจของประชาชน หรือมาจากประชาชนรัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น และประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระถือว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน

3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึง การอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ทั้งวาจา ไม่ก้าวก่าสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม ร่วมกันรับผิดชอบและทำงานเพื่อความสุขของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญาและความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

จรูญ สุภาพ(2527) ได้ให้ความหมายว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบการเมืองการปกครองที่ให้ประชาชนปกครองตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง อาจหมายถึง ระบบการปกครองโดยประชาชน อาจเป็นทางตรงหรือทางอ้อม (โดยผ่านผู้แทนราษฎร) ก็ได้การปกครองตนเองนี้ เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งประกอบด้วยหลักการขั้นมูลพื้นฐานหลายประการ คือ

- 1) ถือว่าบุคคลทุกคนมีคุณค่ามีความเท่าเทียมกัน
- 2) มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผล และสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองตนเองได้เป็นอย่างดี
- 3) ถือว่าบุคคลพึงมีเสรีภาพและได้รับหลักประกันในการที่จะใช้เสรีภาพนั้น

ประหยัด หงส์ทองคำ (2531) ได้อธิบายความหมายของคำว่าประชาธิปไตยไว้หลายความหมายได้แก่

1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ ทางการเมือง ซึ่งยึดมั่นหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ ถือว่ามนุษย์เป็นคนที่มีความเหตุผลและสามารถใช้เหตุผลจัดความขัดแย้งและแสวงหาทางออกที่ดีที่สุดได้หลักเสรีภาพมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีเสรีภาพส่งเสริมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมและสมบูรณ์แบบ หลักความเสมอภาคทุกคนย่อมมีความเท่าเทียมกันในสิทธิ และ โอกาส ตลอดจนการได้รับบริการต่าง ๆ จากรัฐ และหลักที่ถือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย (Popular Sovereignty) ใครจะมีอำนาจปกครองประเทศต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมพร้อมใจของประชาชนส่วนใหญ่

2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ คือ หลักการเลือกให้ประชาชนมีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง ออกเสียงเลือกตั้งและการเลือกตั้งจะต้องเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ ยุติธรรมและยังมีสิทธิในการออกเสียงประชามติ(Referendum)สิทธิในการออกเสียงถอดถอนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้รับตำแหน่งในการเลือกตั้ง(Recall) สิทธิในการเสนอแนะเกี่ยวกับกฎหมายที่จำเป็น และหลักเสรีภาพซึ่งจะต้องมีหลักประกันในเรื่องเสรีภาพของประชาชนอย่างเหมาะสม ตลอดจนหลักความเท่าเทียมกันในสังคม หลักการปกครองตามกฎหมายและหลักที่ถือเสียงข้างมากมีอำนาจปกครอง

3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิต ประชาชนยอมรับและปฏิบัติตนในการดำรงชีวิตตามหลักแห่งระบอบประชาธิปไตย โดยเคารพในความคิดเห็นและสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นสนใจกิจการบ้านเมืองปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของสังคมและเคารพในกฎเกณฑ์กติกาของความเป็นประชาธิปไตย

สุวภัทร์ วรจำปา (2539) กล่าวว่า ประชาธิปไตย หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตและการปกครองที่ ยึดถือความเท่าเทียมกันของสมาชิกทุกคน และประ โยชน์ สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ ความหมายของ ประชาธิปไตยมี 3 ฐานะ คือ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง การปกครอง และประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต

อาณนที อาภากริม (2528) อธิบายว่า หลักการขั้นมูลฐานของประชาธิปไตยก็คือ การยอมรับนับ ถือความสำคัญและศักดิ์ศรีของปัจเจกชน (individual) อันได้แก่ ความเสมอภาค เสรีภาพและความเป็นพี่น้องกัน

กล่าวได้ว่า ประชาธิปไตยเป็นความศรัทธาและความเชื่อมั่นว่าให้มีการยอมรับว่า อำนาจอธิปไตย เป็นของปวงชน (popular sovereignty) กล่าวคือ ยอมรับให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิทธิและเสรีภาพพื้นฐานของ ความเป็นมนุษย์ อันได้แก่ การพูด การเขียน การเลือกนับถือศาสนา อาชีพและการเลือกถิ่นที่อยู่ เป็นต้น

ไพฑู แก้วกัณหา (2546) ได้สรุปความหมายของประชาธิปไตยว่า ประชาธิปไตย หมายถึง ระบบอบ การปกครองที่ประชาชนมีอำนาจอิสระสูงสุด โดยประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคกัน ภายใต้หลักความเป็น ธรรม เหตุผล เมตตาธรรม ความเคารพในเกียรติภูมิแห่งมนุษยธรรม และมีวิถีชีวิตที่ประกอบด้วยการเคารพซึ่งกัน และกัน มีการแบ่งปันกันร่วมงานและประสานงานกันตลอดจนมีเหตุผลและหาความรู้ที่ถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งในสังคมนั้น ๆ การดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันจะสงบสุขได้นั้น บุคคลในสังคมประชาธิปไตยต้องดำรงตนอยู่ในวิถี ประชาธิปไตย กล่าวคือ ต้องมีคารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม

จากการศึกษาความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” สรุปได้ว่าประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่ ประชาชนมีอำนาจอิสระสูงสุด โดยประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเสมอภาคกัน ยึดถือความเท่าเทียมกันของสมาชิกทุก คน และประ โยชน์สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ

1.2.2 หลักการประชาธิปไตย

การศึกษาหลักการประชาธิปไตยของนักการศึกษา มีดังนี้

จรรยา สุภาพ(2527) กล่าวว่า รากฐานของประชาธิปไตยแบ่งออกเป็น 5 ประการ คือ

1) กระบวนการของประชาธิปไตย (Democratic Process) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้ ประชาชนปกครองตนเอง มุ่งหวังจะให้เกิดความรู้สึกเห็นพ้องต้องกันในเรื่องต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการปกครอง ดังนั้น ความเห็นพ้องต้องกันจึงเป็นจุดหมายปลายทางของประชาธิปไตย การได้มาซึ่งความเห็นมีวิธีการหลาย อย่าง เช่น การโต้เถียง การอภิปราย การพูดแสดงความคิดเห็น การเลือกตั้ง การให้ประชาชนออกเสียงรับรอง กฎหมายที่ผ่านสภาแล้ว(Referendum) การให้ประชาชนเสนอร่างกฎหมายต่อสภาได้เอง(Initiative) เป็นต้น

2) การใช้เหตุผล (Rationality) มนุษย์มีลักษณะเป็น Homo sapiens คือ เป็นสัตว์ฉลาด โดยเหตุนี้ มนุษย์จึงเป็นผู้มีเหตุผล เหตุผลจะเกิดขึ้นจากการที่ มนุษย์สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการโต้เถียงกันทำให้มนุษย์สามารถใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการตัดสินใจ ดังนั้น หลักการของประชาธิปไตยจึงอยู่ที่ว่าควรเปิดโอกาสให้คนแสดงความคิดเห็นมากที่สุด

3) เสรีภาพ (Freedom) เสรีภาพเป็นเครื่องเกื้อกูลที่ทำให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาและเหตุผลอย่าง เต็มที่ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งของประชาธิปไตย เสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่บุคคลจะทำในสิ่งที่ปรารถนาได้โดยจะถูกควบคุมน้อยที่สุด แต่ขณะเดียวกันการใช้เสรีภาพหรือการกระทำความผิด จะต้องไม่ ขัดขวางต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น เสรีภาพที่

สำคัญจะต้องมีกฎเกณฑ์หรือหลักประกันที่แน่นอนเพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการที่มีหลักประกันก็เพื่อว่าจะไม่มีผู้อื่นหรือผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดเสรีภาพที่สำคัญนั้นได้ เสรีภาพที่สำคัญจะต้องมีกฎเกณฑ์ หรือหลักประกันที่แน่นอน เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และการมีหลักประกันก็เพื่อว่าจะไม่มีผู้อื่นหรือผู้หนึ่งผู้ใดละเมิดเสรีภาพที่สำคัญนั้นได้ เสรีภาพสำคัญซึ่งรัฐธรรมนูญทั่วไปยอมรับได้แก่ เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการพูดและแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการพิมพ์ เสรีภาพในการจัดตั้งสมาคม เสรีภาพในการเคลื่อนไหวไปมา เสรีภาพในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

4) ความเสมอภาค (Equality) เป็นหลักปรัชญาเบื้องต้นของความเป็นประชาธิปไตย ความเสมอภาคในที่นี้ หมายถึง ความเสมอภาคในทางการเมือง(Political Equality) ซึ่งในทางการเมือง ความเสมอภาค หมายถึง ลักษณะ ดังนี้

- 4.1) ความเสมอภาคในฐานะที่มีศักดิ์ศรี มีเกียรติยศและมีความสำคัญในฐานะที่เป็นมนุษย์
- 4.2) ความเสมอภาคต่อหน้าที่กฎหมาย
- 4.3) ความเสมอภาคในทางโอกาส
- 4.4) สิทธิในการทางการเมืองที่จะได้เท่าเทียมกัน
- 5) การใช้เสียงข้างมาก(Majority Rule) หลักการใช้เสียงข้างมากประกอบด้วยเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้
 - 5.1) ถือเสียงข้างมากเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินงาน
 - 5.2) ถือเสียงข้างมากเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินใจปัญหา
 - 5.3) ถือเสียงข้างมากเป็นบรรทัดฐานในการแก้ไขข้อขัดแย้ง
 - 5.4) ถือเสียงข้างมากเป็นหลักในกระบวนการปกครองประชาธิปไตย
 - 5.5) ใช้เสียงข้างมากโดยถือหลักความเสมอภาค
 - 5.6) การใช้เสียงข้างมากนี้ต้องประกอบกับหลักในการเคารพเสียงข้างน้อย
 - 5.7) เมื่อเสียงข้างมากลงมติอย่างไรแล้ว เสียงข้างน้อยจะต้องยอมรับและปฏิบัติ

กรมวิชาการ (2542) ได้กล่าวถึง หลักการประชาธิปไตยซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญได้แก่ หลักเกี่ยวกับศักดิ์ศรีของมนุษย์ หลักเกี่ยวกับความสามารถในการมีส่วนร่วม การใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การใช้เสียงข้างมากเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและหาข้อยุติ หลักประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวม หลักเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยซึ่งเป็นของประชาชน หลักความยินยอมพร้อมใจกันของบุคคล หลักเหตุผล หลักเจตนารมณ์ของประชาชนโดยชอบธรรม หลักความเสมอภาค เสรีภาพและการประนีประนอม หลักนิติธรรม การใช้กฎหมายเป็นเกณฑ์สำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ หลักการปกครองที่ รัฐบาลมีอำนาจอยู่ในขอบเขตจำกัดที่น้อยกว่าอำนาจของประชาชน และหลักการยอมรับข้อสงสัยโดยการโต้แย้งและแสดงการสงสัยในเรื่องต่าง ๆ ได้

สรุปว่า หลักการประชาธิปไตย ประกอบด้วย กระบวนการของประชาธิปไตย การใช้เหตุผล เสรีภาพ ความเสมอภาค และการใช้เสียงข้างมาก ตลอดจนการใช้กฎหมายเป็นเกณฑ์สำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ หลักการปกครองที่ รัฐบาลมีอำนาจอยู่ในขอบเขตจำกัดที่น้อยกว่าอำนาจของประชาชน

1.2.3 พฤติกรรมด้านวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

สาโรช บัวศรี (2520) ให้ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตยว่า หมายถึง การอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพทั้งกาย วาจาไม่ก้าวร้าวในสิทธิของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวมตลอดจนการใช้สติปัญญาและความฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งมวล

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) ได้ให้ความหมายของ วิถีชีวิตประชาธิปไตยว่า หมายถึง การใจกว้างที่จะพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ด้วยวิจญาณ อาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันก่อนที่จะมีการตัดสินใจ รู้จักการประนีประนอม ไม่ตัดสินใจหาข้อขัดแย้งด้วยการใช้กำลัง มีขันติธรรม อ่อนน้อม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน เคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น ตลอดจนยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

กระทรวงศึกษาธิการ(2535) ได้ให้แนวการดำเนินชีวิตอย่างประชาธิปไตยไว้ว่าการที่จะให้ประเทศชาติ มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคนในชาติจะต้องใช้ชีวิตประจำวันให้เป็นไปตามแบบแผนของประชาธิปไตยเสียก่อน กล่าวคือ ทุกคนจะต้องยอมรับการเอาหลักการใหญ่ ๆ ของประชาธิปไตยมาเป็นคติ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน หลักการใหญ่ ๆ ของประชาธิปไตย คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการยอมรับในเหตุผล การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ ปัญหา การประนีประนอม การเคารพสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น หลักการเหล่านี้ทุกคนต้องยึดถือและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินชีวิตในครอบครัว ตัวอย่างของการปกครองแบบประชาธิปไตยในครอบครัว เปิดโอกาสให้ลูกแสดงความคิดเห็น เมื่อถูกทำผิดควรถามเหตุผลว่าทำไมจึงทำเช่นนั้นและอธิบายให้เห็นความถูกผิดไม่ควรเอาแต่ลงโทษเด็ก ขณะเดียวกันแนววิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในชุมชน ก็คือ การที่บุคคลรู้จัก “สิทธิ” และ “หน้าที่” ต่อชุมชนอื่นได้แก่ สิทธิ ในการแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชุมชน สิทธิที่จะออกเสียงเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับกิจกรรมใด ๆ ในชุมชน หน้าที่ในการให้ความร่วมมือกับชุมชน เช่น การปราบปรามโจรผู้ร้าย การซ่อมแซมวัด การลอกคลอง การพัฒนาถนนหนทาง ฯลฯ เป็นต้น

สุวภีร์ วรรณจำปา (2539) กล่าวว่า คุณลักษณะของประชาธิปไตย หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยของบุคคล ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านจิตใจหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตย ด้านสติปัญญาหรือความรู้ ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยและด้านพฤติกรรมการแสดงออก หรือวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย วิถีชีวิตประชาธิปไตยจึงเป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะประชาธิปไตยมีความหมายโดยสรุป คือ การดำเนินชีวิตที่นำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้จนเป็นนิสัย และวิถีทางการดำเนินชีวิตอย่างเป็นประชาธิปไตย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1) การเคารพซึ่งกันและกัน 2) การมีส่วนร่วมและร่วมมือกัน และ 3) การเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา

กล่าวโดยสรุป วิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย คือ การดำเนินชีวิตที่นำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้เป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ทุกคนจะต้องยอมรับการเอาหลักการใหญ่ ๆ ของประชาธิปไตย คือ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การยอมรับในเหตุผล การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ ปัญหา การประนีประนอม การเคารพสิทธิ และหน้าที่ของผู้อื่น หลักการเหล่านี้ทุกคนต้องยึดถือและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันของตน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2538) ได้วิเคราะห์ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตยเพื่อให้เหมาะสมกับจิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนระดับประถมศึกษาเห็นว่า พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษาควรประกอบด้วยคุณลักษณะ ดังนี้

1) การวชิธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

1.1) เคารพในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ทุกโอกาสการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดเพื่อแสดงความจงรักภักดี ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ การไปรับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไปในถิ่นที่อยู่หรือบริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธงชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพ เมื่อได้ยินหรือเห็นบุคคลใดแสดงกิริยา วาจา หรือมีการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ต้องกล่าวตักเตือนและห้ามไม่ให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีกเคารพในหลักปฏิบัติของศาสนาที่ตนนับถือ และไม่ลบหลู่ศาสนาอื่น

1.2) เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงการเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย การให้เกียรติผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่ผู้ซึ่งอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคลและการแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

1.3) เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสมตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพ ไม่ก้าวร้าวต่อเสียด ไม่พูดในสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน ไม่นำความลับของบุคคลอื่นไปเปิดเผย ไม่นินทาหรือโกหกหลอกลวง

1.4) เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดสิทธิ ของผู้อื่นทั้งทางกายหรือวาจา รู้จักเคารพในสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขออนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น

1.5) เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เมื่อมีผู้พูดเสนอความคิดเห็นควรฟังด้วยความตั้งใจและใคร่ครวญด้วยวิจารณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอแนวคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

1.6) เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรม ประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม และกฎหมายของประเทศ

1.7) มีเสรีภาพ และใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณี

2) สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

2.1) การรู้จักประสานประโยชน์ โดยถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักการประนีประนอม โดยคำนึงถึงประโยชน์ ที่เกิดขึ้นแก่ส่วนรวมเป็นส่วนใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตัวหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

2.2) ร่วมมือกันในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมทำงานนี้ จะต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน และทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็จะช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริงจึงไม่หลีกเลี่ยงหรือทำแบบเอาเปรียบผู้อื่น

2.3) เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมถือว่างานส่วนรวมเป็นของตน

2.4) รับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม

2.5) ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงาน และในสังคม

2.6) รักหมู่คณะมีใจหวังดี และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3) ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

3.1) ในกรณีที่มีปัญหาได้แย้งในหมู่ คณะจะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีที่ต่างก็มีเหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหาเสมอไป

3.2) เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่เสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหาเสมอไป

3.3) เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

3.4) ในกรณีที่มีปัญหาได้แย้งหมู่ คณะ จะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีที่ต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกัน และไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่งเท่านั้นจึงจะใช้วิธีการออกเสียง

จิราวุธ พลมณี (2530) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ว่า พฤติกรรมประชาธิปไตย คือ ลักษณะการแสดงออกที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย กล่าวคือ

1. การวธธรรม คือ การให้เกิดซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา ใจ การเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักคำนึงถึงสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น

2. สามัคคีธรรม คือ การแบ่งปันกัน ร่วมงานกันและประสานงานกัน ตระหนักในความสามัคคีในหมู่คณะ มีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม โดยร่วมมือกันทำตามอัธยาศัยและประสานงานกันตามแผนที่ร่วมกันวางไว้

3. ปัญญาธรรม คือ การใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตด้วยวิธีการแห่งปัญญาและศีลธรรมมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่ศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ

กิตติ์ บุญชูวิทย์ (2533) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยไว้ ดังนี้ พฤติกรรมประชาธิปไตย หมายถึง การแสดงออกที่สอดคล้องกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งสังเกตได้จากกรกล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองและการยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นเทียบเท่าตน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่วนรวม และการรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองพฤติกรรมดังกล่าวเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสมกับระบบประชาธิปไตย

สุณีย์ ช่วยออก (2537) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยโดยสรุปได้ดังนี้ เป็นความเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ เคารพในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน เคารพในความคิดเห็น และการกระทำของตนเองและของผู้อื่น รู้จักให้ความร่วมมือช่วยเหลือวางแผนงาน ตลอดจนประสานงานซึ่งกันและกัน อาสา รับทำงานตามความสามารถของตนเองทำตามมติของส่วนรวม มีเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาและการทำงานอย่างรอบคอบเสมอ ๆ

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า พฤติกรรมประชาธิปไตย เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกโดยยึดหลักการวธธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม เคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ เคารพในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน เคารพในความคิดเห็น และการกระทำของตนเองและของผู้อื่น

1.3 บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย

1.3.1 ความหมายบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย

คำว่า “บุคลิกภาพประชาธิปไตย” นั้นมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Michaelis (1953 อ้างถึงใน จิราวุธ พลมณี, 2530) กล่าวถึง บุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยไว้ดังนี้

1. การรู้จักทำตนให้เข้ากับผู้อื่น(Social Adjustment)
2. การให้ความร่วมมือ(Cooperation)
3. การมีส่วนร่วม(Participation)
4. การรู้จักนำตนเอง(Self Direction)
5. การรู้จักรับผิดชอบ(Responsibility)
6. ใจกว้างขวาง(Broad Mindedness)
7. ห่วงใยผู้อื่น(Concern for Other)
8. การทำงานเป็นหมู่คณะ(Group Action)

Kerlin (1967 อ้างถึงใน ทินพันธุ์ นาคะตะ , 2525) บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง กรอบของ

จิตของชาวประชาธิปไตย 4 ประการ คือ

1. ความรู้สึว่า สิ่งต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลง
2. ความเชื่อว่าปัจเจกบุคคลเป็นหน่วยหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง
3. ทศนคติใหม่ต่อผู้มีอำนาจ
- 4.ความเชื่อมั่นในเหตุผล

Schutz (1985 อ้างถึงใน กมล สมวิเชียร, 2530) อธิบายว่าบุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง การที่บุคคลสามารถที่จะควบคุมผู้อื่น และรับการควบคุมจากผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมเป็นผู้นำก็ได้ และมีมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง มีความสามารถและมีความรับผิดชอบ

สาโรช บัวศรี (2514) กล่าวว่า บุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมประชาธิปไตย จะต้องติดต่อสัมพันธ์กันตามแนวทาง 3 ประการดังต่อไปนี้

1. มีการเคารพซึ่งกันและกัน (Respect for individuals) ถ้าพูดเป็นคำศัพท์ก็อาจพูดได้ว่า คือ “การวธรรม” คือทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งกาย วาจา และความคิด ทุกคนย่อมจะเคารพในความคิดของผู้อื่น ทุกคนย่อมแสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ย่อมมีการให้โอกาสและเคารพแก่ความคิดของคนทุกคน

2. มีการแบ่งปันร่วมงานกันและประสานงานกัน(Sharing, Participating and Co-operating) หมายความว่า ผู้ใดสามารถในทางใดก็อาจารับแบ่งงานกันไปทำ ไม่บ่ายเบี่ยงและหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำหมดตามอัตราและประสานงานกันทั้งหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนซึ่งร่วมกันวางไว้แล้ว ไม่มีใครคือถึงกลั่นแกล้งเนื่องจากเห็นแก่ตัวเอง ถ้าพูดเป็นคำศัพท์ก็คือ “สามัคคีธรรม”

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา(Faith in the Method of intelligence) อาจพูดเป็นคำศัพท์ได้ว่า “ปัญญาธรรม” คือจะทำอะไรต้องใช้ “ปัญญา” เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ในสังคมประชาธิปไตยจึงมีการนับถือปัญญาธรรม จะเป็นพลเมืองดีได้ก็ต่อเมื่อมีปัญหาและศีลธรรม

พจน์ สะเพียรชัย(2516 อ้างถึงใน จรรยา สุวรรณทัต, 2534) อธิบายว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่ยึดมั่นในคุณธรรมพื้นฐานของประชาธิปไตย เช่น ความรับผิดชอบในตนเอง ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น อดทนต่อการขัดแย้ง รู้จักประมาณตน มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ สุขุมรอบคอบ ยุติธรรม ศรัทธาในการใช้ปัญญา ความคิดที่มีเหตุผลและเป็นไปตามหลักวิชาการ

วีรยุทธ วิเชียร โชติ (2516) ได้กล่าวไว้ว่าบุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง การมีวินัยในตนเอง มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีความมั่นใจในตนเองสูงหรือมีเอกศักดิ์แห่งตน มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน มีความคิดอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการวางแผนอนาคต เชื่อในหลักเหตุผลและแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

ธงชัย ลักคนสุวรรณ (2517) วิเคราะห์องค์ประกอบบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย ตามทฤษฎีของ Grilford และEyenck ซึ่งมีองค์ประกอบบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยดังนี้ คือ เป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบ มีใจกว้าง มีการคำนึงถึงผู้อื่น มีเอกศักดิ์แห่งตน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความเป็นพลเมืองดีในสังคม ประชาธิปไตย และมีความสนใจที่จะร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง

นวลเพ็ญ วิเชียร โชติ และวีรยุทธ วิเชียร โชติ (2517) ให้แนวคิดประชาธิปไตยสำหรับครู 6 ประการ เพื่อตรวจสอบพฤติกรรมประชาธิปไตยของตนว่ามีประชาธิปไตยหรือไม่ ประกอบด้วย

1. การยอมรับ คือ การเคารพในสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และใจ
2. สามัคคีธรรม คือ การร่วมมือ ประชุมปรึกษาหารือ วางแผนในการทำงานร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน
3. ปัญญาธรรม คือ การใช้ปัญญาในรูปของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ พัฒนาแนวความคิดแบบสังเคราะห์และสร้างสรรค์ รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล
4. วินัยธรรม คือ รู้จักขอบเขต กติกา สำนึกในสิทธิและหน้าที่ ใช้เสรีภาพในขอบเขต การมีวินัย ต้องมีวินัยต่อตนเอง ต่อกลุ่ม และต่อสังคม
5. คุณธรรม คือ การมีศีลธรรมประจำใจ มีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม ปราศจากอคติต่อผู้อื่น
6. สันติธรรม คือ การไม่สันทัดภาพในสังคม ไม่มุ่งทำลายและเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น มุ่งประสานประโยชน์ในสังคมให้มากที่สุด

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2517) ได้จำแนกองค์ประกอบคุณสมบัติของผู้ซึ่งควรจะเรียกว่า “นักประชาธิปไตย” หรือผู้มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

1. ต้องเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนในขอบเขตของประชาธิปไตย
2. มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เชื่อมมั่นในหลักการของประชาธิปไตย
3. มีเหตุผลและการใช้สติปัญญา
4. มีความรับผิดชอบ
5. คำนึงถึงผู้อื่น
6. รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
7. ให้ความร่วมมือต่อคณะ ต่อกลุ่ม
8. มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2517) ได้ทำการศึกษาบุคลิกภาพที่เป็นประชาธิปไตยและนำใจที่เป็นประชาธิปไตยนั้นต้องประกอบด้วย

1. ต้องมีจิตใจสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวคือ มีความต้องการให้มีการปกครองแบบนี้มากกว่าการปกครองแบบอื่น รวมทั้งจะต้องเห็นด้วยกับหลักการปกครองแบบนี้ว่าเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน
 2. จะต้องเชื่อมั่นในความสำคัญ และศักดิ์ศรีของบุคคล จะต้องมีความเชื่อมั่น ในความเสมอภาค รวมทั้งรู้จักเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ในการพูดในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก แม้ถึงนั้นจะขัดแย้งกับความคิดเหตุผลหรือธรรมเนียมของคนก็ตาม คนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยจะต้องยอมรับ หรือมีความอดกลั้นในเรื่องความแตกต่าง ในการประพฤติปฏิบัติของผู้อื่น เพราะแต่ละคนย่อมมีเหตุผลแตกต่างกัน
 3. คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย ต้องเคารพในกติกาของสังคม คือใช้วิธีตัดสินปัญหาด้วยเสียงข้างมาก โดยมีข้อผูกพันที่จะต้องมีการปฏิบัติตามจากทุกฝ่ายขณะเดียวกันก็ให้มีความคุ้มครองสิทธิของฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อย ทั้งนี้เพื่อประกันว่าการแก้ปัญหาเป็นไปเพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวม และให้เป็นไปตามหลักที่ว่าแต่ละคนมีสิทธิ มีเสียงเท่ากันส่วนบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับเสียงข้างมากจะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้าม หรือจัดออกนอกสังคมไม่ได้ เช่น จะห้ามการวิพากษ์วิจารณ์ของฝ่ายนั้นไม่ได้ นอกจากนี้การปฏิบัติต่อกันต้องเป็นไปอย่างยุติธรรมอิสระระเบียบวิธีตามกฎหมาย
 4. คนที่มีจิตใจและมีบุคลิกภาพเป็นประชาธิปไตย จะต้องสนใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการปกครอง โดยติดตามข่าวสารบ้านเมือง พุดคุยปัญหามบ้านเมืองกับผู้อื่นและพยายามที่จะมีส่วนในการตัดสินใจ หรือการกำหนดนโยบายของทางราชการ เช่น สนใจการเลือกตั้ง
 5. คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย จะต้องมีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตน มีความเชื่อมั่นในตนเอง หน้าที่พลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย ได้แก่ การปฏิบัติตามกฎหมายการเสียภาษี การบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม
 6. คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย จะต้องมองโลกในแง่ดี และมีความไว้วางใจผู้อื่น
 7. คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย จะต้องรู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการใช้อำนาจหน้าที่ และการปฏิบัติงานของทางราชการ เพราะถ้าปล่อยให้ฝ่ายหลังนี้ทำอะไรก็ได้โดยไม่มีการคัดค้าน ไม่มีการควบคุม ไม่มีการตรวจสอบหรือมีการเหนียวรั้งเสียแล้ว อาจทำให้ฝ่ายนั้นมัวเมาอำนาจ ปฏิบัติตามอำเภอใจและเกิดความผิดพลาดขึ้นโดยง่าย ในประเทศเผด็จการคนส่วนมากมักจะมอบความไว้วางใจให้แก่ผู้มีอำนาจโดยสิ้นเชิงและปราศจากการโต้แย้งหรือวิพากษ์วิจารณ์ใด ๆ
 8. คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย ต้องไม่มีจิตใจเผด็จการ หากคนส่วนใหญ่มีจิตใจดังกล่าว ย่อมเป็นการยากที่การปกครองแบบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จการมีจิตใจแบบเผด็จการอาจได้แก่การมอบอำนาจความรับผิดชอบทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ การชอบใช้อำนาจเด็ดขาด การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย การยึดมั่นในค่านิยมแบบเดิม การไม่ยอมรับความเสมอภาคของบุคคล การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น การนิยมอำนาจหรืออาจเรียกว่าลัทธิอำนาจนิยม
- สนิท สมักรการ(2517) กล่าวว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะของนักประชาธิปไตย ซึ่งควรมีลักษณะดังนี้
1. มีความคิดกว้างขวาง มีจิตใจเปิดเผยหรือยอมรับในความคิดเห็น และทัศนคติที่แตกต่างจากคน

2. มีน้ำใจนักกีฬา คือรู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย
 3. ขยันขันแข็งในทางการเมือง ไม่นอนหลับทับสิทธิ
 4. เป็นนักสู้ คือต้องยืนหยัดเพื่ออุดมการณ์ประชาธิปไตย ไม่นิยมการใช้อำนาจหรือการใช้อาวุธต่อสู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง

5. ต้องมีหิริโอตตปละ คือมีความละอายต่อบาป ละอายต่อการทำผิดทั้งปวง
 ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2519) มีความเห็นว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้น ได้แก่บุคคลที่มีลักษณะ ดังนี้

1. มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่นเว้นเสียแต่ว่าความเห็นนั้นมีเหตุผลที่ควรเชื่อถือได้

2. เป็นคนที่สามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย

3. มีความรับผิดชอบผูกพันในสิ่งที่เขาได้ตัดสินใจกระทำลงไป

4. ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น เชื้อชาติ ศาสนา ฯลฯ

5. มองบุคคลอื่นในฐานะที่คน ๆ นั้น เป็นตัวของเขาเอง ไม่ไปจัดประเภทให้ เช่น เรียกเขาว่า “หัวรุนแรง” หรือ “พวกฝ่ายซ้าย” โดยไม่มีเหตุผล

6. มีศรัทธาและความหวังในชีวิต มองโลกในแง่ดีเสมอ

7. ไม่ก้มหัวให้ผู้ใหญ่ง่าย ๆ แม้จะยอมรับอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผลหรือมีความชอบธรรม
 กมล สมวิเชียร (2520) ให้ความหมายว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึงบุคคล ครอบครัวยุติธรรม ชีวิตเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ อุปนิสัยและการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตย

ชัยอนันต์ สมุทรวานิช (2523 อ้างถึงใน ธนานุวัจน์ พงษ์เชษดาตระกูล, 2545) ให้ความหมายของบุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง คุณลักษณะของแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตนในครอบครัว รวมถึงการมีส่วนร่วมในชุมชน

สันติ สุขทรัพย์ (2528) ให้ความหมายของบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยว่า หมายถึง ลักษณะ 3 ประการคือ

1. การเคารพซึ่งกันและกัน (Respect for Individual) หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงการเคารพในความเสมอภาคกันของมนุษย์ ในสิทธิเสรีภาพซึ่งกันและกัน ในความคิดและการกระทำของตนเองและผู้อื่น

2. การแบ่งปัน การร่วมมือและประสานงานกัน (Sharing participating and Co-operating) หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงการให้ความร่วมมือช่วยเหลือ แบ่งปัน ประสานงานซึ่งกันและกัน อาสารับทำงานตามความสามารถและทำตามมติของส่วนรวม

3. การเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) หมายถึง ลักษณะนิสัยอย่างหนึ่งของบุคคลที่แสดงออกถึงการมีความละเอียดรอบคอบมีเหตุผล และใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการทำงาน หรือกิจกรรมใดๆ

อำพร เรือนสวัสดิ์ (2536 อ้างถึงใน จักรเพชร นิลพงษ์, 2539) กล่าวถึง บุคลิกภาพประชาธิปไตย หมายถึง ลักษณะนิสัยของบุคคลที่เกิดจาก 3 ลักษณะคือ การเคารพซึ่งกันและกันเรียกว่า การเคารพ และการ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
 ห้องสมุดงานวิจัย
 วันที่... 02 ต.ค. 2555
 เลขทะเบียน... 248111
 เลขเรียกหนังสือ...

แบ่งปันการร่วมมือและประสานงานกัน เรียกว่าสามัคคีธรรม และการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา เรียกว่า ปัญญาธรรม

ดังนั้นสรุปได้ว่า บุคลิกภาพประชาธิปไตย เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลที่เหมาะสมที่จะอยู่ในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะนิสัยที่เกิดจาก 3 ลักษณะคือ การเคารพซึ่งกันและกันเรียกว่า คารวะธรรม และการแบ่งปันการร่วมมือและประสานงานกัน เรียกว่าสามัคคีธรรม และการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา เรียกว่า ปัญญาธรรม

1.3.2 คุณลักษณะของผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2516) ได้ทำการศึกษาบุคลิกภาพและน้ำใจที่เป็นประชาธิปไตย จะต้องประกอบด้วย

- 1) สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย
- 2) ชีตมั่นในความสำคัญและศักดิ์ศรีของบุคคล เชื่อมั่นในความเสมอภาค เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- 3) เคารพในกติกาของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย
- 4) สนใจที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองและการปกครอง
- 5) มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย และเชื่อมั่นในตนเอง
- 6) มองโลกในแง่ดี และไว้วางใจผู้อื่น
- 7) รู้จักวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล และเป็นไปในทางสร้างสรรค์
- 8) ต้องไม่มีจิตใจเป็นเผด็จการ

ฐปะปะนี นาคกรทรรพ (2517 อ้างถึงใน ปราโมทย์ นาคกรทรรพ, 2535) ได้จำแนกองค์ประกอบคุณสมบัติของผู้ซึ่งควรจะเรียกว่านักประชาธิปไตยได้ หรือมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยนั้นต้องมีลักษณะนิสัยดังต่อไปนี้

- 1) ต้องเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเองในขอบเขตประชาธิปไตย
- 2) มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เชื่อมั่นในหลักการของประชาธิปไตย
- 3) มีเหตุผลและใช้สติปัญญา
- 4) มีความรับผิดชอบ
- 5) คำนึงถึงผู้อื่น เช่น เคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
- 6) รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
- 7) ให้ความร่วมมือต่อหมู่คณะต่อกลุ่ม
- 8) มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์

กมล สมวิเชียร(2520) กล่าวว่า คนที่มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยมีคุณสมบัติดังนี้

1)เป็นคนหนักแน่นไม่หุบเบา ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ จะเชื่อหรือเห็นงามกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ต่อเมื่อได้เห็นด้วยตาม หรือพิจารณาด้วยหลักฐาน ด้วยเหตุผลที่ถ่องแท้แล้วเท่านั้น

2)การมีเจตคติที่ดีต่อคนอื่น จะต้องตระหนักว่ามนุษย์ทุกผู้ทุกนามนั้นมีทั้งดีและเลวปนกันไป คนที่ดีพร้อมเป็นอรหันต์นั้นไม่มีที่ไหน หากมนุษย์คอยดูความบกพร่อง จับผิด และมีความคิดร้ายต่อกันแล้วมนุษย์คงจะทำงานด้วยกันไม่ได้

3)การยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น คนที่มีประชาธิปไตยในจิตใจต้องยอมรับความจริงที่ว่าตนเป็นส่วนใหญ่ ความคิดหรือแผนการของตนนั้นไม่ว่าจะฉลาดปราศรัยเปรียบแค่ไหนหากส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบด้วยแล้วต้องเป็นอันตกไป หรือมิฉะนั้นก็ต้องพยายามให้คนส่วนใหญ่หันมาเห็นด้วยเหตุผล นักประชาธิปไตยจะไม่มูทะลุถึงค้นหวัชนฝาในความคิดของตนเองอย่าง ไม่ยอมแก้ไข

4)รู้แพ้ รู้ชนะ คนที่มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตยนั้นจะต้องรู้จักแพ้ รู้จักชนะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องกีฬา การเมือง หรือความคิดเห็นอื่น ๆ นอกจากรู้แพ้ รู้ชนะแล้ว ยังต้องรู้จักถอยอีกด้วย

นาวิ รังสิวราชรักษ์ (2527) กล่าวว่า อุปนิสัยหรือบุคลิกภาพของคนในชาติที่มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมต่อรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนี้คือ

1)การเป็นคนมีเหตุผล ไม่ชอบทำอะไรตามใจตนเอง หรือเอาแต่ใจตนเองแต่ชอบที่จะปรึกษาหารือ และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น กลุ่มอื่น ในเวลาเดียวกันก็ไม่เห็นด้วยกับทัศนะ “สังขธรรม” หรือทัศนะแบบอาวโสนิยม เป็นผู้มีศรัทธาในผู้อื่นหมายถึงการยอมรับว่าสามารถทำงานร่วมกันได้ และการเห็นคุณค่าของผู้อื่น

2)ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ และรู้จักถอย ถ้าวินิจฉัยพิจารณาในข้อบกพร่องของตนเองและพยายามปรับปรุงแก้ไข

3)มีความเชื่อมั่นในตนเอง รู้จักพึ่งตนเอง มีความรู้สึกที่ตนเองมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับบุคคลอื่น

4)การมีนิสัยชอบสังคม ไม่เก็บตัวจะช่วยให้บุคคลได้รู้จักคบหาสมาคมกับผู้อื่น ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นและมีโอกาสรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน

5)การมีหิริ โอตตปปะ คือ การมีความละเอียดต่อการกระทำความผิด หรือการกระทำชั่ว

6)การมีวิญญูณสาธารณะ หรือเรียกว่า การมีสาธารณประโยชน์จิต คือ การรู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสำนึกอยู่ตลอดเวลาว่าตนเป็นหนี้บุญคุณของสังคม จงไม่คิดทำลายสมบัติที่เป็นของสังคม

7)การเป็นผู้ขยันขันแข็งในทางการเมือง นั่นคือ ให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ

8)การเป็นนักต่อสู้ คือ ต้องยืนหยัดเพื่อสืบทอดอุดมการณ์ประชาธิปไตยไปโดยตลอด และต่อสู้โดยใช้หลักของเหตุผลและโดยสันติวิธี

ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช (2536) ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย ได้แก่ บุคคลที่มีพฤติกรรมดังต่อไปนี้

1)มีความคิดเห็นของตนเอง ไม่ถูกชักจูงให้คล้อยตามโดยปราศจากเหตุผล

2)ปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย

- 3) มีความรับผิดชอบ
- 4) ไม่อคติต่อศาสนาอื่น หรือถูกเหยียดหยามชนชาติอื่น
- 5) มองโลกในแง่ดี มีศรัทธา และคาดหวังต่อชีวิต
- 6) การยอมรับอำนาจต้องมีเหตุผลและความชอบธรรม

สถิติ นิยมญาติ (2538) ได้อธิบายว่า ผู้ที่มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีลักษณะสำคัญ ๆ ดังนี้คือ

1) เป็นผู้ที่ยอมรับคนอื่น ในที่นี้หมายถึงว่า ยอมรับในความมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี ในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ถึงแม้ว่าผู้อื่นจะเป็นผู้ด้อยทางการศึกษา ไร้เวลาเบาปัญญา ก็ไม่ไปดูถูกดูแคลนหรือแสดงอาการรังเกียจเหยียดฉันท่อเขา

2) เป็นผู้มีใจเปิดกว้าง ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยจะเป็นผู้ที่มีใจกว้างพอที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่มองความคิดเห็นของคนอื่นที่แตกต่างจากตนเป็นสิ่งวิปลาส

3) เป็นผู้มีความรับผิดชอบในอำนาจอันชอบธรรม (authority) ที่ตนมีอยู่ โดยปกติทั่วไปแล้วคนเราเมื่อมีอำนาจมักจะมัวเมาหลงใหลในอำนาจและใช้อำนาจโดยขาดความยั้งคิด ตราบใดที่การใช้อำนาจนั้นยังผลประโยชน์ให้กับตน แต่สำหรับผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยนั้นจะใช้อำนาจในลักษณะที่สุจริตรอบคอบและคำนึงถึงหลักความถูกต้องชอบธรรมเสมอ ในบางครั้งถ้าเกิดใช้อำนาจผิดพลาดไปก็ยอมรับผิดในการกระทำของตนอย่างเต็มที่

4) เป็นผู้ที่มีความอดทนต่อความคิดเห็นที่แตกต่างจากตน โดยปกติทั่วไปคนเราไม่อาจคาดหวังว่าความคิดความเห็นของคนอื่นจะต้องเหมือนกับของตน คนร้อยละร้อยอาจจะมีความเห็นร้อยอย่างก็ได้ แต่ถึงกระนั้นก็ตามคนส่วนมากมักจะเผลออยากฟังความคิดเห็นของคนอื่นที่ขัดแย้งกับของตน ในกรณีของผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยนั้น เขาจะเป็นผู้ที่สามารถรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นได้ทุกรูปแบบ ไม่ว่าความคิดเห็นนั้นจะเหมือนหรือแตกต่างกับตนก็ตาม ส่วนการทำตามความคิดเห็นของใครนั้นขึ้นอยู่กับเสียงส่วนใหญ่เป็นหลัก

5) เป็นผู้ที่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี “อารมณ์” กับ “เหตุผล” มักจะไม่ไปด้วยกัน คนที่กระทำอะไรรโดยใช้อารมณ์มักจะเป็นผู้ที่กระทำอย่างไรเหตุผลและโอกาสผิดพลาดมีมาก สำหรับผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยนั้นจะใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ และที่สำคัญก็คือสามารถที่จะควบคุมอารมณ์ได้ดี

6) เป็นผู้ที่มีความมั่นใจในสภาพแวดล้อมรอบข้าง ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในการแก้ไขปัญหาและเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ดี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเมื่อเจอกับเหตุการณ์ร้ายหรือสิ่งที่คาดไม่ถึงก็ยังมีความมั่นใจว่าจะสามารถแก้ไขเยียวยาได้โดยไม่มีความตระหนกตกใจแต่ประการใด

7) เป็นผู้ที่มีลักษณะไม่วิตกกังวลแบบเรื้อรัง ความวิตกกังวลในระดับหนึ่งเป็นสิ่งที่ดีในแง่ที่ว่าความวิตกกังวลจะช่วยกระตุ้นให้บุคคลไม่เฉื่อยเฉื่อยในการงานต่าง ๆ แต่การวิตกกังวลที่มีมากเกินไปนั้นจะทำให้สมาธิในการทำงานต้องสูญเสียไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งความกังวลแบบเรื้อรัง ผู้ที่มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยจะเป็นผู้ที่ค่อนข้างจะปลอดจากสภาพความวิตกกังวลหรือไม่วิตกกังวลจนเกินไปจนเป็นผลเสียต่อการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงานทั้งหลาย

8) เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น ถึงแม้ว่ามนุษย์เราแต่ละคนจะมีความดีและความชั่วผสมกันก็ตาม (บางคนชั่วมากกว่าดี บางคนดีมากกว่าชั่ว) แต่ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนักประชาธิปไตยทั้งหลายจะมองมนุษย์ในแง่ที่ดีมากกว่าไปมองมนุษย์ในแง่ร้ายและมีความเชื่อในความดีของมนุษย์

9) เป็นผู้ที่มีความนิยมร่วมกับผู้อื่น ถึงแม้ว่าคนเราแต่ละคนอาจจะมีค่านิยมส่วนบุคคลไม่เหมือนกันก็ตาม สำหรับผู้ที่มีความบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยจะมีความนิยมส่วนตัวที่หลากหลายพอจนมีความนิยมบางส่วนไปร่วมกับผู้อื่น สามารถทำงานและดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างง่ายดาย

2. แนวคิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

2.1 ความหมายวัฒนธรรมทางการเมือง

Almond และ Verba (1965) สรุปว่าในสังคมต่าง ๆ ประชาชนจะมีลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมผสาน (Mixed political culture) ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำเค้นแบบไพร่ฟ้า (The parochial political culture) เป็นแบบที่ประชาชนส่วนใหญ่ยอมรับอำนาจของผู้นำ (เผ่า หมู่บ้าน เจ้าของที่ดิน) แต่ประชาชนได้พัฒนาความจงรักภักดีไปสู่ระบบการเมืองที่มีขอบเขตกว้างขวางกว่าเผ่า หมู่บ้าน และเจ้าของที่ดิน โดยยอมรับอำนาจของรัฐบาลกลางให้อยู่เหนือกว่า แต่ประชาชนก็ยังไม่สนใจเรียกร้องสิทธิทางการเมือง หรือแม้แต่ได้รับสิทธิก็ยังไม่สนใจ รวมถึงไม่คิดว่าตนจะมีบทบาท หรืออิทธิพลต่อการเมือง กล่าวคือประชาชนยังคงความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม แต่ไม่ยอมรับอำนาจเด็ดขาดของหัวหน้าเผ่าอย่างเคร่งครัด แต่หันมายอมรับระเบียบกฎหมายของรัฐบาลกลาง

2. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้าผสมแบบมีส่วนร่วม (The subject political culture) เป็นแบบที่ประชาชนบางส่วนเริ่มมีความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง โดยคิดว่าตนมีบทบาทและมีอิทธิพลที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จึงเกิดการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีความเชื่ออีกบางส่วนยังคงมีเจตคติและไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง ในรูปแบบนี้ในระยะแรกอาจทำให้ระบบการเมืองไม่มั่นคง แต่หากดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง จะมีอิทธิพลให้กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า หรือแบบอำนาจนิยมเปลี่ยนท่าทีและทัศนคติหันมาสนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในที่สุด

3. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำเค้นแบบมีส่วนร่วม (The parochial participant p culture) เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในประเทศเกิดใหม่ และเป็นปัญหาในการพัฒนาวัฒนธรรมทางการเมือง กล่าวคือ ประชาชนในประเทศเหล่านี้ส่วนมากจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำเค้น แต่จะถูกปลุกเร้าในเรื่องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มของตน การพยายามเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อรักษาประโยชน์ของกลุ่มคน อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางการเมืองโดยกลุ่มชนหนึ่งอาจมีแนวคิดเอนเอียงไปทางอำนาจนิยม ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งอาจเอนเอียงไปทางประชาธิปไตย ลักษณะความขัดแย้งทำให้โครงสร้างทางการเมืองไม่อิงอยู่กับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

สรุปว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และองค์ประกอบต่าง ๆ ทางการเมืองเป็นผลมาจากระบบความเชื่อ ค่านิยมและทัศนคติทางการเมืองของบุคคล ที่ได้รับการปลูกฝัง อบรม และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

2.2 วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

Almond and Verba (1985) ได้เสนอลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยนอกจากจะมีลักษณะส่วนร่วมสูงแล้ว ยังต้องมีความผสมกลมกลืนในสังคมระหว่างกลุ่มที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างและธำรงไว้ ซึ่งคุณภาพของพลังและกลไกทางการเมืองประชาธิปไตยที่สำคัญที่สุด กลุ่มคนส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน

กล่าวคือ เชื่อว่าคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และจะพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกระตือรือร้น และตามช่องทางที่เหมาะสม ซึ่งลักษณะที่เรียกว่า “Civic Culture” Civic Culture ถือว่าเป็นส่วนผสมของทัศนคติ ความเชื่อ 2 อย่างควบคู่กันไป คือการเคารพ เชื่อฟังยอมรับ ในอำนาจอย่างหนึ่งและความเป็นอิสระอย่างมั่นคงอีกอย่างหนึ่ง

วัฒนธรรมประชาธิปไตยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วมที่มีแบบแผนเป็นลักษณะเฉพาะตน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน โดย Daniel Wit (1953) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมประชาธิปไตยว่าประกอบด้วย

- 1) การมีทัศนคติที่ดีที่แต่ละคนมีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นการมองโลกในแง่ดี โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์สามารถเอาชนะสิ่งแวดล้อมได้ และเอาชนะความสามารถสนองตอบความต้องการของแต่ละคนได้
- 2) มีทัศนคติที่ว่า รัฐบาลเป็นเครื่องมือของสังคม กล่าวคือ รัฐบาลสามารถสนองตอบความต้องการของแต่ละคนได้ การเมืองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น มิใช่สิ่งสกปรกและมีการคอร์รัปชันรวมทั้งยังเป็นเรื่องของประชาชน โดยตรงอีกด้วย
- 3) มีความเชื่อว่า สิทธิและเสรีภาพเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ติดมาพร้อม ๆ กับความเป็นมนุษย์ ความคิดเห็นของแต่ละบุคคลจึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด
- 4) มีทัศนคติว่า ประชาชนสามารถล้มล้างรัฐบาลได้ ถ้ารัฐบาลกระทำการเป็นนายของประชาชน แลไม่กระทำตามความประสงค์ของมวลชน

วิสุทธิ โพธิ์แท่น (2524) ได้สรุปวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยว่าต้องมีลักษณะดังนี้

1. ความมีเหตุผล
2. การเข้าร่วมในการเมืองอย่างกระตือรือร้น
3. การมีความรู้ในเรื่องการเมือง
4. การสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน
5. การตัดสินใจใด ๆ จำต้องใคร่ครวญอย่างรอบคอบ โดยการประเมินพยานหลักฐานและการตรวจสอบเปรียบเทียบกับที่จะเลือกตัดสินใจในทางเลือกที่มีอยู่หลายทาง

ทินพันธุ์ นาคะตะ (2525) ได้สรุปถึงลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ไว้มีดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีจิตใจพร้อมที่จะสนับสนุนหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยเห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นระบอบการปกครองที่ดีที่สุดในบรรดาระบอบการปกครองทั้งหลายที่มีอยู่ เรียกได้ว่ามีศรัทธายึดถือเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง
2. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของบุคคล คือ ถือว่าทุกคนนั้นเท่าเทียมกันในโอกาสทางการเมือง
3. จะต้องเชื่อมั่นในความสำคัญ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ คือ ถือว่ามนุษย์ทุกคนที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันไม่ว่าจะยากคิมีเงินยอมให้การเคารพซึ่งกันและกัน ก็คือมีความรู้สึกรู้ว่าแต่ละคนมีคุณค่าในตัวเอง
4. เป็นผู้ที่ยึดถือในกติกาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือการยอมรับหลักมติเสียงข้างมากในการตัดสินใจปัญหาและกติกาทางการเมือง เช่นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

5. เป็นผู้ที่เคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น คือการเคารพในกติกา กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การใช้เสรีภาพก็ย่อมไม่เกินขอบเขตจนไปทำลายเสรีภาพของผู้อื่น

6. เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครอง คือไม่เพิกเฉยต่อการเมือง ไม่ถือว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก โดยปล่อยให้บุคคลบางกลุ่มดำเนินการปกครองไปตามอำเภอใจ หรือคิดว่าการเมืองเป็นเรื่องของคนบางกลุ่มเท่านั้น

7. เป็นผู้ที่มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเองก็คือ เป็นผู้ที่ปฏิบัติตามระเบียบ กฎหมายโดยไม่ฝ่าฝืนและมีชีวิตจิตใจที่เรียกว่า สาธารณะประโยชน์เพื่อช่วยเหลือส่วนรวม

8. เป็นผู้ที่มีมองโลกในแง่ดีและมีความไว้วางใจผู้อื่น

9. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล ก็คือ การยอมรับในความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่มองโลกในแง่ร้าย

10. เป็นผู้ที่มีจิตวิพากษ์วิจารณ์และมีเหตุผลในทางสร้างสรรค์ ซึ่งก็หมายถึงการเป็นผู้ที่ยึดถือเหตุผล เป็นสำคัญในการทำงานหรือการกระทำการใด ๆ เพื่อการสร้างสรรค์สังคมที่ดี

11. เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตัวเจ้าหน้าที่และสถาบันของทางราชการ ซึ่งลักษณะนี้ก็คือ การไว้วางใจผู้อื่น หรือผู้แทน และการยอมรับกฎเกณฑ์ที่จะรักษาสังคมให้มีระเบียบโดยไม่คิดว่า ทุกสิ่งทุกอย่างต้องขึ้นกับตัวเอง ตลอด คือการยึดถือหลักการสำคัญกว่าตัวบุคคล

12. ไม่เป็นผู้มีจิตใจเป็นเผด็จการ ซึ่งการมีจิตใจแบบเผด็จการนั้นได้แก่ การมอบความรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับผู้นำ การชอบใช้อำนาจเด็ดขาดการอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การนิยมระบบเจ้าขุนมูลนาย ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน การไม่ยอมรับความแตกต่างของผู้อื่นในการใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคล และการยึดมั่นในค่านิยมแบบเผด็จการ ซึ่งก็คือ การมีความคิดที่ตรงข้ามกับประชาธิปไตยนั่นเอง

จากแนวคิด ทัศนะของนักรัฐศาสตร์และนักวิชาการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ดังต่อไปนี้ 8 ลักษณะคือ

1. เป็นผู้ที่มีจิตใจที่ต้องการการปกครองแบบประชาธิปไตย
2. เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในความสามารถของบุคคล
3. เป็นผู้เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
4. เป็นผู้มีความเชื่อมั่นในความเสมอภาคของมนุษย์
5. เป็นผู้ยึดถือกติกาของการปกครองแบบประชาธิปไตย
6. เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองและการปกครอง
7. เป็นผู้มีความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของตนและมีความเชื่อมั่นในตนเอง
8. เป็นผู้รู้จักการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและในทางสร้างสรรค์

2.3 การอบรมกล่อมเกลาก่อนการเมือง (Political Socialization)

ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2522) ได้เสนอว่า สถาบันที่ให้การอบรมเรียนรู้และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพให้บุคคลมีหลายประการพอสรุปได้ดังนี้

1. ครอบครัว หมายถึง พ่อ แม่ เป็นองค์กรที่สำคัญที่สุดในการถ่ายทอดหรือหล่อหลอมความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพให้เกิดขึ้นในตัวเด็ก

2. โรงเรียน โรงเรียนจะเป็นองค์กรที่ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมให้แก่เด็กทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

3. สถาบันทางศาสนา อันประกอบด้วย พระ สถานທີ່ เช่น โบสถ์ หรือวัด และอาจจะมีสมาคมทางศาสนาอื่น ๆ ซึ่งศาสนาจะมีหน้าที่ที่สำคัญ 2 อย่างคือ คอยดูแลอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ แต่เนื่องจากศาสนาทุกศาสนาไม่เหมือนกันทุกอย่างจึงมีอิทธิพลให้ความเชื่อและค่านิยมที่แต่ละศาสนาสอนมีความแตกต่างกันออกไป

4. หมู่เพื่อนเล่นหรือเพื่อนร่วมงาน จะเป็นที่มาของลักษณะนิสัย ความเชื่อและค่านิยมของปัจเจกบุคคลได้ เนื่องจากเพื่อนเล่นหรือเพื่อนร่วมงานจะมีโอกาสใกล้ชิด พูดคุยปรึกษาหารือ หรืออาจไปไหนมาไหนด้วยกันบ่อย ๆ ซึ่งจะมีโอกาสให้มีการถ่ายทอดความเชื่อ ค่านิยม และบุคลิกภาพให้แก่กันได้มาก

5. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จะมีอิทธิพลในการสร้างลักษณะนิสัย ค่านิยม ความเชื่อต่อบุคคลโดยตรงและมีอิทธิพลต่อองค์กรที่ถ่ายทอดลักษณะนิสัยด้วย

วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลแต่ละคนเป็นผลมาจากกระบวนการกล่อมเกลาก่อนการเมือง ซึ่งบุคคลได้รับการถ่ายทอดมาโดยผ่านองค์กรหรือตัวการ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางถ่ายทอด ตลอดจนพัฒนาเปลี่ยนแปลงความโน้มเอียงทางการเมืองของสมาชิกที่สังกัดองค์กรหรือตัวการนี้ได้

1. ครอบครัว เป็นกระบวนการกล่อมเกลารับรู้ขั้นปฐมภูมิของบุคคลโดยในวัยเด็กบุคคลจะเริ่มเรียนรู้มาในเบื้องต้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทัศนคติทางการเมืองของบุคคลต่อไป อิทธิพลที่สำคัญของครอบครัวก็คือการสร้างทัศนคติต่ออำนาจ กล่าวคือ ถ้าภายในครอบครัวมีลักษณะการตัดสินใจร่วม จะส่งผลต่อความรู้สึก มีความสามารถทางการเมืองและนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในอนาคต แต่ถ้าภายในครอบครัวเด็กถูกอบรมสั่งสอนให้มีพฤติกรรมแบบยอมรับเชื่อฟังก็อาจทำให้เด็กมีบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ไม่กล้าแสดงออกและนิยมในอำนาจ

2. สถาบันการศึกษา โรงเรียนจะมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนในลักษณะที่เป็นรูปธรรม แต่เด็กจะได้รับการถ่ายทอดความเชื่อและทัศนคติทางการเมืองจากโรงเรียน เป็นดังนี้

ก) ลักษณะและวิธีการในการให้ความรู้ คือ ถ้าเป็นโรงเรียนที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียน แสดงความคิดเห็นมาก ๆ แล้ว เด็กจะไม่มี ความกลัวที่จะแสดงความคิดเห็น

ข) เกิดจากการสอนเนื้อหาโดยตรง เช่น วิชาที่สอนเกี่ยวกับการเมืองก็จะช่วยสร้างความเชื่อถือและค่านิยมบางอย่างให้แก่เด็ก เช่น อาจจะสอนความหมายของคำว่าประชาธิปไตย หรือวิวัฒนาการของระบบการเมือง เป็นต้น

3. กลุ่มเพื่อน เป็นหน่วยที่ทำหน้าที่กล่อมเกล่าในขั้นปฐมภูมิ อีกหน่วยหนึ่งกลุ่มเพื่อนจะขัดเกลาก่อนการเมืองแก่สมาชิก โดยอาศัยแรงจูงใจและแรงกดดันเพื่อให้บุคคลเกิดทัศนคติและพฤติกรรมตามที่กลุ่มยอมรับ

4. กลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งผูกพันกันด้วยอาชีพการงาน เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมอาชีพต่าง ๆ กลุ่มเหล่านี้จะเป็นตัวการในการให้ข่าวสารตลอดจนความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เมื่อบุคคลเข้าร่วมกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็จะยอมรับปทัสถานของกลุ่ม และประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ในแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มตน กลุ่มอาชีพใดที่มีการรวมตัวอย่างเหนียวแน่นและได้รับความจงรักภักดีสูงจากสมาชิกก็จะมีบทบาทในการสร้างค่านิยมทางการเมืองแก่สมาชิกในทางเดียวกันสูงขึ้นตามไปด้วย

5. สื่อมวลชน ในยุคที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เช่นปัจจุบันการติดต่อสื่อสารในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ ทำให้มีการติดต่อสื่อสารและรับข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในการแลกเปลี่ยนทัศนคติค่านิยมต่าง ๆ ระหว่างคนในชาติและคนต่างชาติ โดยทำหน้าที่ผ่านความเชื่อ ค่านิยม ที่สำคัญในสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม นอกจากนี้ยังมีส่วนในการสร้างสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกร่วมกัน และเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองใช้สร้างความชอบธรรมในการดำรงอยู่ของตน

6. สถาบันการเมืองเป็นตัวการที่ทำให้ประชาชนได้มีความรอบรู้เกี่ยวกับการเมืองมีความสนใจทางการเมือง และที่สำคัญคือ บทบาทในการสร้างความโน้มเอียงที่จะเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในสถาบันการเมืองต่าง ๆ เช่นพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์

จากการศึกษา ความหมายของวัฒนธรรมทางการเมืองที่กล่าวมาทั้งหมด อาจสังเคราะห์ความหมายโดยสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึง แบบแผนของความเชื่อและทัศนคติร่วมกันของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับเป้าหมายทางการเมืองอย่างเดียวกัน ช่วยวางรากฐานและข้อบังคับซึ่งควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในระบบการเมือง

3. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตยในโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ(2536) เชื่อว่า บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยเสริมสร้างความคิดจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย บรรยากาศเปรียบเสมือนครูที่พูดไม่ได้ แต่มีอิทธิพลต่อผู้ที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ โดยไม่รู้สีกตัวจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนกลุ่มนั้น ๆ ไป ดังนั้น คนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมโดยอมจะต้องปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมนั้นให้ได้ จึงจะสามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเป็นสุขลักษณะการปรับตัวเช่นนี้เป็นธรรมชาติของสัตว์สังคม ซึ่งจะพบว่าในสังคมนั้น ๆ มี การแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบมีบทบาทหน้าที่และภารกิจที่ได้รับมอบหมาย และในแต่ละภารกิจนั้นจะมีการเกื้อกูลกันอยู่ในที่ จึงจะทำให้สังคมนั้นอยู่ได้อย่างเป็นสุข แต่ถ้าสังคมใดขาดระบบมีการแก่งแย่งชิงลาภยศกัน สังคมนั้นจะเสื่อมและคงอยู่ไม่ได้ ดังนั้น การสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย จึงถือว่าเป็นการสร้างระบบและการยอมรับซึ่งกันและกันขึ้นเพื่อให้โรงเรียนในสังกัดจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นบรรยากาศที่ดี และส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนจึงกำหนดบรรยากาศไว้ดังนี้

3.1 บรรยากาศทางด้านกายภาพ ได้แก่ การจัดบริเวณโรงเรียน อาคารเรียนอาคารประกอบ ห้องประกอบ ครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่คำนึงถึงความเหมาะสมและความสดชื่น ร่มรื่น สวยงาม มี ชีวิตชีวา มีความสร้างสรรค์ สะดวกสบายต่อการใช้สอย มี ความปลอดภัย คุ่มค่า เกิดประโยชน์ การจัดสภาพแวดล้อมด้านกายภาพควรอยู่ภายใต้หลักการร่วมคิดร่วมทำเพราะวิธีนี้จะทำให้ได้ ทางเลือกหลาย วิธีจากบุคคลหลายคนแล้วจะทำให้เกิดความรู้สึ

ที่ดี ความรู้สึกของการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของนักเรียนภายใต้คำแนะนำของครูอาจารย์

3.2 สภาพแวดล้อมทางวิชาการ ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมทางด้านการเรียนการสอน ทั้งในห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการส่งเสริมสนับสนุนทางด้านวิชาการต่าง ๆ ที่จะทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวาอย่างเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด เช่น การจัดอภิปราย การตอบปัญหา การจัดนิทรรศการ การเชิญวิทยากรมาบรรยายการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย การจัดการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูให้ความรักความเมตตาและปฏิบัติกับนักเรียนเสมอต้นเสมอปลาย เป็นต้น บรรยากาศประชาธิปไตยจะสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมต่อไปในโรงเรียน คือ

- ก. นักเรียนมีหน้าตาสดชื่น แจ่มใส มีชีวิตชีวา
- ข. นักเรียนมีความกระตือรือร้น มีชีวิตชีวาในการเรียน
- ค. ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น และยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน
- ง. ครูกับนักเรียนมีความผูกพันเป็นกันเอง
- จ. โรงเรียนมีกิจกรรมที่หลากหลาย และท้าทายให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม
- ฉ. นักเรียนคิดและทำร่วมกันเป็นกลุ่ม
- ช. โรงเรียนมีการจัดห้องสมุดให้เป็นสถานที่ศึกษาค้นคว้าสำหรับนักเรียนได้เป็นอย่างดี
- ซ. โรงเรียนมีกิจกรรมวิชาการอย่างสม่ำเสมอ เช่น อภิปราย ตอบปัญหา นิทรรศการ เชิญวิทยากรมา

บรรยาย

3.3 บรรยากาศด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การจัดระบบการบริหาร การจัดการภายในโรงเรียนที่ส่งเสริมให้บุคลากรร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติงานด้วยบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในโรงเรียนในลักษณะต่าง ๆ เช่น

- ก. ผู้บริหาร ครูอาจารย์มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติ
- ข. บุคลากรมีความเป็นกันเอง อื่นๆ แจ่มใส ทักทายปราศรัยด้วยความเป็นมิตรต่อกัน
- ค. บุคลากรมีโอกาสดพบปะสังสรรค์ หรือรวมกลุ่มทำกิจกรรมหลาย ๆ รูปแบบทั้งในและนอกสถานที่ เช่น การนิเทศภายใน การประชุมเพื่อแก้ปัญหา ฯลฯ

- ง. บุคลากรให้ความเคารพ ยอมรับในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน
- จ. มีความจริงใจ ให้เกียรติ และประสานประโยชน์ซึ่งกันและกันด้วยความยุติธรรม
- ฉ. บุคลากรยอมรับฟังความคิดเห็น และเป็นທີ່ปรึกษาของกันและกัน
- ช. บุคลากรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันด้วยความเต็มใจ
- ซ. มีการยกย่องชมเชย เผยแพร่ผลงานของบุคลากรที่มีความสามารถ

3.4 บรรยากาศด้านประชาธิปไตย โดยให้ความสำคัญต่อผู้อื่น ยอมรับผู้อื่นให้เกียรติผู้อื่น ให้โอกาสผู้อื่น ตลอดจนให้ผู้อื่นมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีส่วนร่วมในการรับความสำเร็จและความชื่นชม บรรยากาศด้านประชาธิปไตยไม่ได้ยึดติดอยู่รูปแบบแต่เป็นเรื่องของอุดมการณ์ ในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบัน ซึ่งผู้คนได้มีโอกาสได้รับรู้ข่าวสารหลายทางย่อมต้องมีความคิดเป็นของตนเอง มีลักษณะเฉพาะของตนเองมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ต้องการร่วมกันคือ ต้องการอยู่ในบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

3.5 บรรยากาศด้านคุณธรรมจริยธรรม โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ความรับผิดชอบการพึ่งตนเอง ความมีวินัย ความสม่ำเสมอ ด้วยวิธีการให้ครู อาจารย์ นำไปสอนและสอดแทรกเข้าไปในทุกรายวิชาทุกชั้นและส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การเน้นการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของครูอาจารย์ การประจักษ์นักเรียนตัวอย่างหรือนักเรียนที่มีความประพฤติดี การประกาศเกียรติคุณนักเรียนประพฤติดี การอบรมคุณธรรมจริยธรรมประจำสัปดาห์โดยเชิญวิทยากรมาให้ความรู้จัดตั้งชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย จัดห้องจริยธรรมจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมไทย จัดสวนพุทธศาสตร์ จัดกิจกรรมวันแม่ จัดกิจกรรมวันพ่อ จัดชมรมบริการสังคม เป็นต้น

สรุปว่า การสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย เป็นการสร้างระบบและการยอมรับซึ่งกันและกันขึ้นเพื่อให้โรงเรียนในสังกัดจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นบรรยากาศที่ดี และส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

4. บทบาทของครู

ครู เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีของศิษย์ เป็นผู้สร้างสมาชิกใหม่ของสังคมให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพแก่สังคม ธรรมชาติของ อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องเกี่ยวข้องกับสัมผัสกับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ฉะนั้น ครูจึงต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และใฝ่พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งทางด้านวิชาชีพ บุคลิกภาพและวิสัยทัศน์

คุณลักษณะของครูดีตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2537 มี 11 ข้อ ดังนี้

1. ครูต้องปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครูอยู่เสมอ
2. ครูต้องตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียน
3. ครูต้องมุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
4. ครูต้องพัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
5. ครูต้องพัฒนาสื่อการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
6. ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลถาวรให้เกิดแก่ผู้เรียน
7. รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
8. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
9. ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
10. ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
11. แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

คุณธรรมของครู

คุณธรรมของครู หมายถึง คุณสมบัติที่เป็นความดี ความถูกต้องเหมาะสม ซึ่งมีอยู่ภายในจิตใจของผู้เป็นครู และเป็นแรงผลักดัน ให้ผู้ประกอบวิชาชีพครูกระทำความดีที่ของครูได้อย่างสมบูรณ์ คุณธรรมของครูจำแนกได้ดังนี้

1. มีความรู้เพียงพอและถูกต้องในระดับที่สอน
2. รับฟังความคิดเห็นและเคารพเหตุผลของผู้อื่น
3. พิจารณาคุณค่าของนักเรียนแต่ละคนด้วยเหตุผล
4. ตัดสินหรือลงโทษนักเรียนอย่างมีเหตุผล

5. ยึดหยุ่นต่อปัญหาต่าง ๆ และหาทางแก้ไขด้วยสันติวิธี
6. มีความคิดริเริ่ม
7. นำวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ปรับปรุงการทำงานของตน
8. มีความยุติธรรมไม่ลำเอียง
9. มีอารมณ์มั่นคงและสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ตลอดเวลา
10. ไม่คิดแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุเกินความจำเป็น
11. ซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจ
12. ภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง
13. ให้เกียรติแก่เพื่อนร่วมอาชีพและบุคคลทั่วไป
14. ไม่ดูหมิ่นศาสนาอื่น
15. มีความกรุณาและสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
16. รักษาความลับของศิษย์
17. เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือนักเรียนตามสมควร
18. เสียสละเพื่อประโยชน์ของสังคม
19. ไม่อาฆาตพยายาบทศิษย์
20. ให้ความไว้วางใจแก่ผู้ร่วมงาน

คุณธรรมของครูทั้ง 20 ประการนี้ ผู้เป็นครูจะต้องรู้จักหิวยกมาใช้เพื่อเป็นมรรคผลนำไปสู่ความสำเร็จแห่งอาชีพ และที่สำคัญจะต้องนำมาใช้ควบคู่กันไปกับจริยธรรมของครูบนพื้นฐานแห่งอุดมคติและวิญญาณของครู จรรยาบรรณครู

จรรยาบรรณครู หมายถึง ข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติหรือการปฏิบัติตนของผู้ประกอบวิชาชีพครู ระเบียบคุรุสภาว่าด้วย จรรยาบรรณครู พ.ศ.2539 โดยประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 7 พฤษภาคม 2539 มีทั้งหมด 9 ข้อ ดังนี้

1. ครูต้องรักศิษย์และเมตตาศิษย์ โดยให้ความเอาใจใส่ช่วยเหลือส่งเสริม ให้กำลังใจในการศึกษาแก่ศิษย์โดยเสมอหน้า
2. ครูต้องอบรม สั่งสอน ฝึกฝน สร้างเสริมความรู้ ทักษะและนิสัยที่ถูกต้องดีงามให้แก่ศิษย์อย่างเต็มความสามารถด้วยความบริสุทธิ์ใจ
3. ครูต้องประพฤติ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
4. ครูต้องไม่กระทำการเป็นปฏิปักษ์ต่อความเจริญทางกาย สติปัญญา จิตใจ อารมณ์ และสังคมของศิษย์
5. ครูต้องไม่แสวงหาประโยชน์อันเป็นอามิสสินจ้างจากศิษย์ในการปฏิบัติหน้าที่ตามปกติ และไม่ใช้ศิษย์กระทำการใด ๆ อันเป็นการหาประโยชน์ให้แก่ตนโดยมิชอบ
6. ครูย่อมพัฒนาตนเองทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และวิสัยทัศน์ ให้ทันต่อการพัฒนาทางวิทยาการ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอยู่เสมอ
7. ครูย่อมรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กรวิชาชีพครู
8. ครูพึงช่วยเหลือเกื้อกูลครูและชุมชนในทางสร้างสรรค์
9. ครูพึงประพฤติ ปฏิบัติตน เป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย

ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้กำหนดจรรยาบรรณครูของสำนักงาน
คณะกรรมการศึกษาเอกชนแห่งชาติขึ้นมา เพื่อกำหนดให้ครูทุกคนต้องถือปฏิบัติ มี 12 ข้อ ดังนี้

1. ต้องรักษาความสามัคคี ชื่อเสียงของหมู่คณะและสถานศึกษาที่สังกัดอยู่
2. ต้องไม่ลบถู่ คูหมิ่นศาสนา
3. ต้องรักษาชื่อเสียง มิให้ขึ้นชื่อว่าประพฤติชั่ว
4. ไม่ละทิ้งการสอน อุทิศเวลาให้แก่ศิษย์ และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ
5. ต้องรักษาความลับของศิษย์ เพื่อนร่วมงานและสถานศึกษา
6. ต้องถือปฏิบัติตามแบบธรรมเนียมที่ดีของสถานศึกษา
7. ต้องประพฤติตนและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริตและเที่ยงธรรม โดยไม่เห็น

แก่ประโยชน์อันมิชอบ

8. ต้องไม่ปิดบังอำพราง หรือบิดเบือนเนื้อหาสาระทางวิชาการ
9. ต้องไม่คูหมิ่นเหยียดหยามเพื่อนร่วมงานและบุคคลใด ๆ เชื้อพ้องและไม่กระด้างกระเดื่อง

ต่อผู้บังคับบัญชา ซึ่งสั่งการในหน้าที่การงานโดยชอบด้วยกฎหมาย และระเบียบแบบแผนของสถานศึกษา

10. ต้องไม่เบียดบังใช้แรงงาน หรือนำผลงานของศิษย์ไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัว
11. ต้องไม่นำหรือยอมให้นำผลงานทางวิชาการของตนไปใช้ในทางทุจริต หรือเป็นภัยต่อมนุษยชาติ
12. ต้องไม่นำผลงานของผู้อื่นมาแอบอ้างเป็นผลงานของตนเอง

บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยได้ว่า ครูจะต้องสอนให้เด็กเป็นคนมี
เหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ฝึกให้เด็กเป็นคนกล้าแสดงออกด้วยการซักถามหรือแสดงความคิดเห็น รู้จักเคารพความ
คิดเห็นของผู้อื่นและเคารพมติในเสียงส่วนใหญ่ ครูจะต้องฝึกให้เด็กรู้จักค้นคว้าหาความรู้อย่างมีเหตุผล ไม่เชื่อ
อะไรง่าย ๆ โดยส่งเสริมให้เด็กใช้แหล่งวิชาการต่าง ๆ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ฯลฯ นอกจากนี้ยัง
ต้องส่งเสริมให้เด็กทำงานเป็นกลุ่มเพื่อฝึกกระบวนการประชาธิปไตยในเรื่องการให้ความร่วมมือกับหมู่คณะ การ
ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การแสดงความคิดเห็น การรับผิดชอบในหน้าที่การงานที่ได้รับมอบหมายและ
ควรพยายามสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตยทั้งในแง่ การสอน การปกครอง โดยใช้
วิธีการสอนที่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การเป็นคนมีเหตุผล ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การค้นคว้าหาความรู้
โดยครูเปิดโอกาส ให้เด็กมีส่วนร่วมตลอดเวลา

สรุปว่า ครูต้องทำให้นักเรียนเกิดการพัฒนาทุกด้าน มีความก้าวหน้า ทั้งทางด้านความรู้ สติปัญญา และ
คุณธรรม ประพฤติตนเป็นคนดีของสังคม ครูจะต้องพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถด้านการ
สอน เป็นผู้มีความดี จริยธรรม ประพฤติตนดี เป็นที่น่าเคารพนับถือ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดี แก่เยาวชน
และสังคมเสียก่อน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นครูได้เหมาะสมกับบทบาทและหน้าที่

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบุคลิกภาพประชาธิปไตยไว้ ดังนี้

ธงชัย ลักคนสุวรรณ (2517) ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบบุคลิกภาพประชาธิปไตย โดยแบ่ง
บุคลิกภาพประชาธิปไตยออกเป็น 7 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความใจกว้าง การนึกถึงผู้อื่น การมีสามัคคีธรรม
ความมีเมตตาธรรมแห่งตน ความริเริ่มสร้างสรรค์ การเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย แบบจำลองเชิงทฤษฎีของ

บุคลิกภาพประชาธิปไตย และข้อมูลที่บรรจุในแบบจำลองดังกล่าว กำหนดขึ้นโดยอาศัยทฤษฎีของไอเซนเบิร์กและกิลฟอร์ด

ปัญญา ปุยเปี้ย (2518) ศึกษาวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพประชาธิปไตยของอาจารย์วิทยาลัยครู ผลการวิจัย พบว่า อายุและประสบการณ์ในการทำงานไม่มีผลทำให้อาจารย์วิทยาลัยครู มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน เพศต่างกัน มีผลต่อบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกันระดับการศึกษามีผลต่ออาจารย์ที่มีคุณวุฒิสูง จะมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงกว่าอาจารย์ที่มีคุณวุฒิต่ำกว่า

สนธยา พลศรี (2525) ศึกษาวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูในพื้นที่แทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าอายุราชการและระยะเวลาที่ครูปฏิบัติการสอนต่างกัน ไม่มีผลทำให้บุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูแตกต่างกัน วุฒิการศึกษาที่แตกต่างกันมีผลทำให้ครูมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน

กิตติ บุญชูวิทย์ (2533) ศึกษาวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพกับพฤติกรรมการเป็นประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่างจำนวน 360 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการศึกษาสรุปว่า บุคลิกภาพของนักเรียนมัธยมศึกษาเมื่อเปรียบเทียบกับแต่ละด้าน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สภาพที่อยู่อาศัย ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อาชีพของบิดามารดา จำนวนบุตรของบิดามารดาและลำดับการเกิดของนักเรียน ไม่พบว่านักเรียนมัศึกษามีบุคลิกภาพแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพียงแต่พบว่านักเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท มีบุคลิกภาพชอบแสดงออกมากกว่านักเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนมัธยมแบบผสม

สมัย บัวพัฒน์ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตย ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ของครูกรมสามัญศึกษา จังหวัดขอนแก่น กลุ่มตัวอย่าง 352 คน เป็นชาย 150 คน หญิง 202 คน ผลการศึกษาพบว่า 1. ครูผู้สอนมีพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตย อยู่ในระดับมาก 2. ครูผู้สอนเพศชายและเพศหญิงมีพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน 3. ครูผู้สอนที่มีอายุต่างกันมีพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน 4. ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน 5. ครูผู้สอนในโรงเรียนขนาดต่างกันมีพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 6. ครูผู้สอนที่ทำหน้าที่การสอนกลุ่มวิชาที่แตกต่างกันมี พฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร (2543) ศึกษาวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในอำเภอนองแคะ จังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 284 คน พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับสูง และผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ตัวแปรต่าง ๆ คือ เพศและบรรยากาศในชั้นเรียน เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์และจำแนกความแตกต่างกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ไม่พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว อาชีพของบิดามารดา ภูมิสำเนา การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาและความสนใจข่าวสารทางการเมือง มีความสัมพันธ์และจำแนกความแตกต่างกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

วานิช บุรณ์เจริญ (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในการส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

เชิง จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มตัวอย่างจำนวน 186 คน ผลการศึกษาพบว่า 1.ครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยรวมและจำแนกตามประสบการณ์ในการสอน เห็นว่า ได้ปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนโดยรวมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านการสร้างบรรยากาศในโรงเรียน ด้านการจัดห้องเรียนและด้านพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชน อยู่ในระดับมาก ยกเว้นครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 10 ปี เห็นว่า มีการปฏิบัติบทบาทในการสร้างบรรยากาศในโรงเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ในรายชื่อที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากและมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในแต่ละด้าน ดังนี้ ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน สร้างมนุษยสัมพันธ์กับนักเรียนด้วยความจริงใจและเป็นกันเอง สนับสนุนให้นักเรียนรณรงค์ชักชวนผู้ปกครองไปใช้สิทธิเลือกตั้งเมื่อมีการเลือกตั้ง และเป็นผู้คอยช่วยเหลือนักเรียนเมื่อเกิดการผิดพลาด ตลอดจนแนะนำส่งเสริมให้ดำเนินกิจกรรมเกิดผลดียิ่งขึ้น 2. ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกัน เห็นว่า ได้ปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน แต่ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์สอนต่ำกว่า 6 ปี เห็นว่า ได้ปฏิบัติบทบาทในการส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนในด้านการจัดห้องเรียนมากกว่าครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการสอนมากกว่า 10 ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ธีรพฤต อินทรกำแหง (2544) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านกระบวนการมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านสามัคคีธรรมและปัญญารธรรม ตามลำดับ

ธนาวัฒน์ พงษ์เชาตระกูล (2545) ศึกษาวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพประชาธิปไตยของนักเรียนนอกโรงเรียน อำเภอคอนสารจังหวัดชัยภูมิ สรุปว่า 1. บุคลิกภาพประชาธิปไตยกับคุณลักษณะส่วนบุคคลของนักศึกษา พบว่า เพศที่แตกต่างกันมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีอายุแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพประชาธิปไตย แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน นักศึกษาที่มีอาชีพแตกต่างกันมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน แต่นักศึกษาที่มีอาชีพค้าขายมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงสุด นักศึกษาที่มีรายได้แตกต่างกันมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน และนักศึกษาที่มีประสบการณ์ทางการเมืองแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน โดยนักศึกษาที่มีประสบการณ์ทางการเมืองมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงกว่านักศึกษาที่ไม่มีประสบการณ์ทางการเมือง

บุคลิกภาพประชาธิปไตยกับวิธีการถ่ายทอดทางสังคมจากสถาบันทางสังคม 4 ตัวแบบ พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล มีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงกว่านักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมในทุกด้าน นักศึกษาที่ได้รับกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยไม่แตกต่างกับนักศึกษาที่ได้รับกิจกรรมเสริมหลักสูตร นักศึกษาที่ได้รับสื่อสารมวลชนแบบระบบอิสราฟนิยมมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยสูงกว่านักศึกษาที่ได้รับสื่อมวลชนตามคะแนนความรับผิดชอบต่อสังคม นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อนมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยไม่แตกต่างกับนักศึกษาที่มีการปะทะสังสรรค์ในชุมชนและนักศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแบบทางสังคมแตกต่างกันมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกันมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน โดยนักศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแบบเพื่อนและชุมชนมีบุคลิกภาพ

ประชาธิปไตยสูงสุด ขณะที่นักศึกษาที่ได้รับการถ่ายทอดทางสังคมจากตัวแบบสื่อสารมวลชนมีบุคลิกภาพประชาธิปไตยต่ำที่สุด

โกเมศ หอยมุกข์ (2547) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนางานด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยนักเรียน โรงเรียนนิคมพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ภายหลังจากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 2 ด้านคือ 1. พฤติกรรมของครู ครูมีแนวคิดว่าการทำงานจะให้นักเรียนได้เรียนรู้และสามารถปฏิบัติจริง กิจกรรมที่จะจัดให้นักเรียนผู้จัดกิจกรรมจะต้องคิดหากลยุทธ์เพื่อที่จะให้นักเรียนได้เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ตรงกับกิจกรรมที่ปฏิบัติจริงนั้น ซึ่งอาจจะจัดขึ้นเองภายในหรือภายนอกสถานศึกษาก็ได้ 2. พฤติกรรมนักเรียนภายหลังจากที่ครูได้จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ทำให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านวิถีชีวิตประชาธิปไตย คือ ด้านการระบธรรม ด้านสามัคคีธรรมและด้านปณูญธรรมในทางที่ดีขึ้น

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง การปลูกฝังบุคลิกภาพประชาธิปไตยในครอบครัว จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับราชการซึ่งเป็นส่วนน้อย รายได้ของครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำกว่า 120,000 บาทต่อปี และพบว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผลอยู่ในระดับมาก และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับมากเป็นครอบครัวที่มีพ่อแม่และลูกมีการตัดสินใจร่วมกันมากที่สุด บุคลิกภาพประชาธิปไตยของบิดามารดาอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่ครอบครัวที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอยู่ระดับเป็นประจําการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองอยู่ในระดับมาก ครอบครัวส่วนใหญ่มีการปลูกฝังบุคลิกภาพประชาธิปไตยอยู่ในระดับมาก สำหรับบุคลิกภาพประชาธิปไตยของบุตรอยู่ในระดับปานกลาง

ผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว การรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองของครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้เหตุผล การมีส่วนร่วมทางการเมืองของครอบครัว และรายได้ของครอบครัว มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการปลูกฝังบุคลิกภาพประชาธิปไตยในครอบครัว และการอบรมเลี้ยงดูบุตรแบบใช้อํานาจควบคุมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของบิดามารดา มีอิทธิพลเชิงลบต่อการปลูกฝังบุคลิกภาพประชาธิปไตยในครอบครัว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้ตัวแปรอิสระที่นำมาศึกษาทั้งหมดสามารถร่วมกันอธิบายการผันแปรค่าของตัวแปรตามคือ การปลูกฝังบุคลิกภาพประชาธิปไตยในครอบครัวได้ร้อยละ 23.9

ณัฐกานต์ สุวรรณะโสภณ (2548) ศึกษาวิจัยเรื่อง บุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของนิสิตรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า นิสิตรัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับสูง โดยนิสิตที่มีอายุและรายได้ของครอบครัวแตกต่างกันมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยแตกต่างกัน ส่วนนิสิตที่มีเพศ ภูมิลำเนา และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยแตกต่างกัน มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบุคลิกภาพประชาธิปไตยจึงพอสรุปได้ว่าบุคลิกภาพประชาธิปไตย ที่ผู้ศึกษาวิจัยกล่าวถึงนั้น บางลักษณะคล้ายกัน ซ้ำกัน คาบเกี่ยวกัน และบางลักษณะสอดคล้องกัน